СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том III

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ III

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME III

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ III
ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА

THE FRANCHISE BUSINESS MODEL IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL BUSINESS: OPPORTUNITIES AND LEGAL PERSPECTIVES
Prof. Dr. Emilija Gjorgjioska, PhD, Prof. Dr. Tatjana Spaseska, PhD, Prof. Dr. Aneta Risteska-Jankuloska, PhD, Prof. Dr. Dragica Odzaklieska, PhD 9

ЧОВЕШКИЯТ КАПИТАЛ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ – ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД МЛАДИ БЪЛГАРСКИ ПРЕДПРИЕМАЧИ
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Любомир Николов..... 19

ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СХЕМИ ЗА КАЧЕСТВО ПРИ СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРОДУКТИ И ХРАНИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 27

ПРИЛАГАНЕ НА КЛЪСТЕРЕН АНАЛИЗ ПРИ МОНИТОРИНГ НА ДЕБИТОРСКАТА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ
Проф. д-р Светослав Илийчовски..... 37

ФОЛКЛОРНИЯТ ТУРИЗЪМ КАТО РЕСУРС ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ: СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОД
Проф. д-р Теодора Димитрова, д-р Захарина Томова 47

ОЦЕНКА НА ЧУВСТВИТЕЛНОСТТА НА ВЪТРЕШНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ОСНОВНИ ХРАНИТЕЛНИ ПРОДУКТИ В КОНТЕКСТА НА ХРАНИТЕЛНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Ангел Саров, Гл. ас. д-р Михаела Михайлова, гл. ас. д-р Даниела Цвяткова, гс. д-р Боряна Козарева, ас. Диляна Бояджиева 54

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ НА БАЛКАНИТЕ – ХРОНОЛОГИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Добрин Ганчев, доц. д-р Сергей Найденов 62

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА УПРАВЛЕНСКИЯ ПРОЦЕС В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков..... 73

ПОДКРЕПА НА ИНИЦИАТИВИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ - ВОДЯТ ЛИ ПОЛОЖИТЕЛНИТЕ НАГЛАСИ ДО ГОТОВНОСТ ЗА ПОЕМАНЕ НА РАЗХОДИ?
Доц. д-р Емил Николов 78

ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА – ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ КОНТЕКСТ
Доц. д-р Искра Пантелеева, проф. д-р Беата Сковрон-Миелник, гл. ас. д-р Себастиан Наройчик..... 88

ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ КАТО ДВИГАТЕЛИ НА НОВИТЕ ТЕНДЕНЦИИ В ТУРИЗМА
Доц. д-р Любка Илиева, проф. д.ик.н. Марина Алексеевна Измайлова 97

ИНОВАЦИОННИ ПОДХОДИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ТУРОПЕРАТОРСКАТА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Любомира Тодорова 105

СЕМЕЙНИЯТ БИЗНЕС В БЪЛГАРИЯ КАТО МОДЕЛ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Петранка Мидова 112

ПРИНОС НА ИКОНОМИКАТА НА СПОДЕЛЯНЕТО ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Петя Иванова..... 119

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРИЛОЖЕНИЕТО НА АНАЛИЗА НА ГОЛЕМИ ДАННИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ РИТЕЙЛ СЕКТОРА: ПРИМЕРИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИ СТРАНИ
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 127

THE ROLE OF DIGITAL ECOSYSTEMS IN ACCELERATING ENTREPRENEURIAL CAPACITY IN EMERGING ECONOMIES
Assoc. Prof., PhD Tatiana Bucos..... 137

ТУРИЗЪМ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА ИКОНОМИЧЕСКА И ГЕОПОЛИТИЧЕСКА КРИЗА
Доц. д-р Тихомир Личев..... 145

СОЦИАЛНАТА ИКОНОМИКА – ХАРАКТЕРИСТИКИ, ЦЕЛИ, ОБХВАТ
Гл. ас. д-р Ваня Ганева..... 151

ДИСПРОПОРЦИИ В ДИГИТАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова, гл. ас. д-р Иван Маринов..... 158

СЪТРУДНИЧЕСТВОТО И ИНДУСТРИАЛНИТЕ ЕКОСИСТЕМИ КАТО ДВИГАТЕЛИ ЗА ИНОВАЦИИ И РАЗВИТИЕ НА МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Гл. ас. д-р Ивайло Костов 166

THE INTRODUCTION OF THE EURO AND THE FUTURE OF RETAIL TRADE IN BULGARIA: ATTITUDES AND PROSPECTS
Head Assist. Prof. PhD, Ivan Marinov 173

СЪВРЕМЕННИ АГРОБИЗНЕС РЕШЕНИЯ В КОНТЕКСТА НА КРЪГОВАТА ИКОНОМИКА
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева..... 181

ДИГИТАЛНО ПРЕПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ: ИНОВАЦИИ, МАРКЕТИНГ И ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Кристина Шопова, д-р Юлия Проценко 188

СИСТЕМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ГРИФИД ХОТЕЛИ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 196

ТЪРГОВСКИ КОМУНИКАЦИИ И ИЗПОЛЗВАНЕТО ИМ ОТ СЪВРЕМЕННИ ЗЕМЕДЕЛСКИ ФИРМИ
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 204

ДОВЕРИЕТО В СПОДЕЛЯНЕТО НА ЗНАНИЯ
Гл. ас. д-р Явор Станев 208

ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В КОНТЕКСТА НА НАГЛАСИТЕ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО И БИЗНЕС
Ас. д-р Александър Личев 217

ТЕНДЕНЦИИ ПРИ РЕГИСТРАЦИЯТА НА ДРУЖЕСТВА С ПРОМЕНЛИВ КАПИТАЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Елена Вълчева 225

ТЪРГОВСКИТЕ ФИРМИ В СВИЩОВ В ПЕРИОДА ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО ВОЙНИТЕ (1912-1918 Г.) – ОБЩ ПРЕГЛЕД
Преп. д-р Емилия Вачева 232

СПЕЦИФИКИ ПРИ „МОДУЛИРАНЕ“ НА ПРАВООТНОШЕНИЯТА В АДМИНИСТРАТИВНОНАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ“ /ОБЗОР НА ПОРОЧНАТА САНКЦИОННА ПРАКТИКА
Преп. Игнат Папазов 240

ОБОГАТЯВАНЕТО НА ДЛЪЖНОСТТА – СТРАТЕГИЯ ЗА МОТИВАЦИЯ И ПРЕДПОСТАВКА ЗА ФОРМИРАНЕ НА НЕФОРМАЛНИ ИНОВАЦИОННИ МРЕЖИ
Докторант Анелия Станева 246

РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ В РАЗВИТИЕТО НА ПОДХОДА ЛИДЕР КЪМ ВОМР
Докторант Аделина Ангелова 253

ПОТЕНЦИАЛ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ГОЛФ ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ангел Ангелов 263

ТЕРИТОРИАЛНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАЕТОСТТА И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В БАЛНЕО, СПА И УЕЛНЕС ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Антоанета Христова, ас. д-р Бартош Марчинковски 270

ДИСБАЛАНСИ И ПАЗАРНИ ДЕФОРМАЦИИ НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Атанас Атанасов 278

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ПОТЕНЦИАЛА НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
Докторант Боримил Шопов 285

КЛИМАТОЛЕЧЕНИЕТО КАТО СПЕЦИАЛИЗИРАНА ФОРМА НА ЗДРАВНИЯ ТУРИЗЪМ: ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ И КОНЦЕПТУАЛНО ПОЗИЦИОНИРАНЕ
Докторант Ваня Стоева-Андонова..... 290

ОТ ЛИНЕЙНИЯ КЪМ КРЪГОВИЯ МОДЕЛ: КОНЦЕПТУАЛНИ ОСНОВИ И СЕКТОРНИ ПРОЯВЛЕНИЯ В ТУРИЗМА
Докторант Виктория Георгиева Джамбазка..... 297

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – ОСНОВНИ НАПРАВЛЕНИЯ И ЦЕЛЕВИ ОРИЕНТИРИ
Докторант Деница Гъркова 306

ЗАЩО ESG НЕ РАБОТИ (И КАК ДА ГО НАПРАВИМ ДА РАБОТИ): КРИТИЧЕН АНАЛИЗ НА ESG ПРАКТИКИТЕ В МСП
Докторант Десислава Белева-Димитрова 313

МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ
Докторант Ива Пламенова Панайотова..... 324

ТЕХНОЛОГИЧНИТЕ ИНОВАЦИИ КАТО ФАКТОР ЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Докторант Калин Борисов..... 332

ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ ЧРЕЗ НПВУ И ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФОНДОВЕ
Докторант Мария Иванова Павлова-Кондрова..... 340

ЗАПЛАХИ ЗА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ ПРЕД ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС
Докторант Ралица Йовчева..... 349

ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАТО ФАКТОР ЗА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Теодора Попова 357

РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИЯТА В БЪЛГАРИЯ – РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ
Докторант Тихомир Георгиев..... 367

РОЛЯТА НА КЕТЪРИНГ ОБСЛУЖВАНЕТО КАТО ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ АТРАКТИВНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СЪБИТИЯ
Докторант Цветелина Петрова..... 375

СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОДИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА УЧЕНИЧЕСКИ ТУРИСТИЧЕСКИ ПЪТУВАНИЯ
Докторант Цветелина Телбис 382

ИНТЕГРИРАНЕ НА КРЪГОВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА КАТО ОСНОВА ЗА ПРЕХОД КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0
Докторант Захари Пенев..... 390

ESG PERFORMANCE AND MARKET VALUATION IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: THE MODERATING ROLE OF IDIOSYNCRATIC RISK
PhD student Yan Fu 398

R&D CAPITAL INTENSITY AND FIRM VALUE IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: EVIDENCE FROM OWNERSHIP HETEROGENEITY
PhD student Xinyue Du 412

UNMANNEDSTORES–НОВАТА КОНЦЕПЦИЯ В СВЕТОВНАТА ТЪРГОВСКА ПРАКТИКА
Студент Аница Декова 425

ОТРАСЛОВА СТРУКТУРА НА ИКОНОМИКАТА И НЕЙНОТО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
Студент Борислава Горецова 431

ВЛИЯНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ УПРАВЛЕНСКИТЕ РЕШЕНИЯ В МАЛКИЯ БИЗНЕС
Студент Даяна Пламенова Лучева 441

ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

ELENA DALLES AND PHILANTHROPY IN BELLE ÉPOQUE: HERITAGE, SOCIAL IMPACT AND CULTURAL LEGACY
Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 455

РЕСУРСНИ И ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВНЕДРЯВАНЕ НА ИИ-БАЗИРАНИ СИСТЕМИ В БЪЛГАРСКИТЕ ЧИТАЛИЩА
Доц. д-р Александрина Александрова, гл. ас. д-р Атанаска Решеткова, гл. ас. д-р Евгени Овчинников 487

ОТВЪД РЕКА ДУНАВ: НЕВИДИМИЯТ ИКОНОМИЧЕСКИ, ИНТЕЛЕКТУАЛЕН И КУЛТУРЕН МОСТ МЕЖДУ СВИЩОВ И БУКУРЕЩ ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ
Доц. д-р Александър Ганчев 495

КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО ОБЕКТ НА УСТОЙЧИВАТА ОТЧЕТНОСТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, студент Emanuel Proenca Gomes, студент Rodrigo Miguel Gomes Rodrigues, студент Lara Alexandra De Paiva Tome, студент Miguel Angelo Bretes Pereira Carolo студент Santiago Pimenta Fernandes, студент Faisal S. A. Abulhatal 502

ПАРАДОКСИТЕ НА ЕДИН ТУРИСТИЧЕСКИ ОБЕКТ: РЕСТОРАНТ И БАР-ВАРИЕТЕ „ЦИГАНСКИ ТАБОР“ МЕЖДУ ЕТНИЧЕСКАТА КУЛТУРА И КОМЕРСИАЛНАТА ЕКЗОТИЗАЦИЯ
Доц. д-р Йелис Еролова, гл. ас. д-р Бехрин Шопова 509

РАЗВИТИЕ НА СТОПАНСКАТА ЕТИКА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Катя Личева 517

REMARKABLE, VETERAN AND MONUMENTAL TREES AS HERITAGE: RECOGNITION AND THE GOVERNANCE OF CARE IN SELECTED EUROPEAN JURISDICTIONS
Assoc. Prof. Lucia Nováková, PhD, Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 522

ИНСТИТУЦИОНАЛНИЯТ МОДЕЛ НА СТОПАНСКАТА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“ ЗА КАЧЕСТВО И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – 90 ГОДИНИ ЛИДЕРСТВО В ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ НА СТРАНАТА
Доц. д-р Росица Колева 540

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВНЕДРЯВАНЕТО НА ИНОВАЦИИ В КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Милен Атанасов, ас. д-р Йоана Константинова..... 550

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE EDUCATION SYSTEM
Senior Instructor PhD in Economic Sciences Fuad Jabbarov Zeydulla Oglu 558

POTENTIAL OF INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORKS PROTECTING INTRINSIC VALUES IN CULTURAL HERITAGE
Assistant Professor PhD Said Edaich 567

MANAGEMENT OF CULTURAL-RELIGIOUS HERITAGE: HISTORICAL, SPIRITUAL, AND INTERNATIONAL DIMENSIONS OF FÁTIMA AND CZĘSTOCHOWA
Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD, Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Elżbieta Karaśq, PhD..... 576

INDUSTRY-ORIENTED CHINESE CRAFTS: AN EXPECTATIONS PERSPECTIVE
Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD 588

WOMEN DONATIONS TO SWEDISH RELIGIOUS INSTITUTIONS
PhD student Ciocoiu Elena-Adriana 599

РОЛЯТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ЗА ОПАЗВАНЕТО НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО
Студент Димитрийка Атанасова Чакова 606

КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО РЕСУРС ЗА МЕСТНОТО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В МАЛКИТЕ ГРАДОВЕ
Студент Николина Кирякова 615

РОЛЯТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ЗА ОПАЗВАНЕТО НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Димитрийка Атанасова Чакова[1]

Резюме: *Настоящият доклад разглежда ролята на дигитализацията за опазването и представянето на културното наследство в съвременните условия. В днешното общество културното наследство не се възприема само като обект, който трябва да бъде съхраняван, а и като важен ресурс с културно, социално и икономическо значение. Затова неговото управление изисква съчетаване на опазването с възможностите, които предоставят новите технологии.*

Основната цел на доклада е да се анализира как дигитализацията подпомага съхраняването, популяризирането и по-широкия достъп до културното наследство. Специално внимание се обръща на използването на дигитални инструменти за документиране, представяне и комуникация с различни публики. Разглежда се и значението на виртуалните форми за достъп, които създават нови възможности за интерес към културните обекти и за тяхното по-ефективно социално включване.

В изложението се засягат и някои основни предизвикателства, свързани с процеса на дигитализация, сред които нуждата от ресурси, технологична подготовка и добра организация.

Ключови думи*: дигитализация, културно наследство, социално включване*

Jel: L26, O32

THE ROLE OF DIGITIZATION IN THE PRESERVATION OF CULTURAL HERITAGE

student Dimitriyka Atanasova Chakova

Abstract: *The paper examines how digitization supports the preservation, presentation and wider accessibility of cultural heritage. It focuses on digital tools for documentation, communication and virtual access, as well as on the resource, technological and organizational challenges accompanying their use.*

Keywords: *digitization, cultural heritage, social inclusion*

JEL: L26, O32

1. Увод

Културното наследство представлява една от най-важните основи на всяко общество, тъй като чрез него се съхранява историческата памет,

[1] dideto__1@abv.bg, Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

културната идентичност и духовното развитие на поколенията. То включва както материални елементи като архитектурни паметници, археологически обекти, исторически сгради и произведения на изкуството, така и нематериални форми като традиции, обичаи, празници, език, музика и фолклор. Всички тези елементи заедно формират културната тъкан на обществото и осигуряват неговата приемственост във времето.

В съвременната епоха културното наследство придобива още по-широко значение, тъй като вече не се възприема само като обект за съхранение и защита, а и като важен ресурс за социално, икономическо и образователно развитие. Това позволява културното наследство да бъде разглеждано и през призмата на устойчивото развитие, при което икономическите, социалните и културните измерения следва да се развиват в балансирана връзка (Личев, 2022а). Музеите, историческите обекти и културните традиции все по-често се използват като инструмент за развитие на културен туризъм, местна икономика и международен културен обмен. Това обаче води и до нови предизвикателства, свързани с опазването, управлението и устойчивото използване на тези ресурси.

С развитието на технологиите и навлизането на дигиталната ера, се появява необходимост от нови подходи към опазването на културното наследство. Климатични промени, урбанизация, човешка дейност и времето като фактор сами по себе си водят до постепенно увреждане на множество културни обекти. В този контекст дигитализацията се утвърждава като ключово средство, което не само подпомага съхранението, но и разширява достъпа и начина, по който обществото взаимодейства с културното наследство.

Основната цел на настоящия доклад е да разгледа в дълбочина ролята на дигитализацията като инструмент за опазване на културното наследство, като се анализират нейните технологични възможности, социални и икономически ефекти, както и предизвикателствата, които съпътстват нейното прилагане. Докладът се стреми да покаже, че дигитализацията не е просто технически процес, а стратегически подход към съхраняването и развитието на културната памет.

2. Същност и значение на културното наследство

Културното наследство представлява сложна и многопластова система от материални и нематериални ценности, които са резултат от историческото развитие на човешките общества. То отразява начина на живот, мисленето, вярванията, традициите и културната еволюция на различни общности през времето. В този смисъл културното наследство може да бъде разглеждано като „жива памет“ на човечеството, която съхранява опита на миналото и го предава на бъдещите поколения.

Материалното културно наследство включва всички физически обекти с историческа, архитектурна, художествена или археологическа стойност. Това са исторически сгради, крепости, църкви, манастири, музеи,

археологически комплекси, произведения на изкуството и различни артефакти. Тези обекти не само свидетелстват за развитието на цивилизацията, но и предоставят ценна информация за научни изследвания, реставрационни дейности и образователни цели.

Нематериалното културно наследство, от друга страна, включва духовните и живите традиции на обществото. Това са обичаи, ритуали, празници, музика, танци, устно народно творчество, занаяти и езикови форми на изразяване. Неговата особеност е, че то не съществува като физически обект, а се предава чрез практика, обучение и социално взаимодействие между хората. Именно затова нематериалното наследство е изключително чувствително към промени в обществото и изисква специални подходи за неговото съхранение.

Значението на културното наследство е изключително широко и може да бъде разгледано в няколко основни аспекта. На първо място то има културно-идентификационна функция, тъй като формира чувството за принадлежност към дадена общност, народ или цивилизация. Чрез него хората осъзнават своите корени и историческа приемственост, което укрепва националната и културната идентичност.

На второ място културното наследство има образователна и научна функция. То служи като важен източник на знания за историята, културата и развитието на обществото. Изследването на културни обекти и традиции позволява по-добро разбиране на миналото и неговото влияние върху съвременността.

Освен това културното наследство има и социална функция, тъй като допринася за социалното сближаване и създава чувство за общност. То играе важна роля в изграждането на социална кохезия, като обединява хората около общи ценности, традиции и историческа памет.

Не на последно място културното наследство има и икономическо измерение. В съвременните условия то се превръща във важен ресурс за развитие на туризма, културните индустрии и регионалната икономика. Множество региони използват своето културно наследство като основа за икономическо развитие, привличане на туристи и създаване на нови работни места.

В този контекст културното наследство трябва да бъде разглеждано не само като обект на опазване, но и като динамичен ресурс, който има потенциал да допринася за устойчивото развитие на обществото. Това обаче поставя необходимостта от внимателно балансиране между неговото използване и неговото съхранение, така че да не се нарушава неговата автентичност и стойност.

3. Дигитализацията като съвременен подход

Дигитализацията представлява процес на преобразуване на информация, обекти и съдържание от физически или аналогов вид в цифров формат.

В по-широк смисъл дигиталната трансформация не се изчерпва само с превръщането на аналогова информация в цифрова, а включва промяна в процесите, моделите на управление и начина, по който организациите създават стойност чрез технологии (Варамезов и съавт., 2024). В контекста на културното наследство този процес включва създаване на висококачествени дигитални копия на исторически обекти, документи, произведения на изкуството и други културни ценности. Основната идея на дигитализацията не е просто техническо копиране, а създаване на устойчив дигитален модел, който да гарантира дългосрочно съхранение и достъпност на културната информация.

Една от най-важните характеристики на дигитализацията е нейната превантивна функция. Много културни обекти са изложени на риск от разрушаване поради природни бедствия, климатични промени, човешка небрежност или въоръжени конфликти. В тези случаи дигиталните копия изпълняват ролята на „културна памет“, която може да бъде запазена дори при физическа загуба на оригинала. По този начин дигитализацията се превръща в своеобразна форма на застраховане на културното наследство.

Освен функцията по съхранение, дигитализацията има и изключително важна роля за документиране и систематизиране на културните обекти. Чрез създаване на дигитални бази данни се осигурява структурирана информация, която може да бъде лесно достъпна, анализирана и използвана от изследователи, историци, археолози и широката общественост. Това значително улеснява научната работа и съкращава времето за достъп до информация.

Дигитализацията също така променя начина, по който културното наследство се представя и възприема. Вместо ограничено физическо посещение, днес все повече културни институции предлагат виртуални турове, онлайн изложби и интерактивни платформи. Това позволява на културните обекти да достигнат до глобална аудитория, независимо от географските граници.

Важно е да се отбележи, че дигитализацията не замества физическото опазване на културното наследство, а го допълва. Тя работи като паралелен слой на защита и представяне, който увеличава устойчивостта на културните ресурси. В този смисъл дигитализацията трябва да се разглежда като интегриран елемент от цялостната стратегия за управление на културното наследство.

В допълнение, дигитализацията създава възможности за стандартизация на информацията, което е особено важно при международно сътрудничество. Единни дигитални формати и бази данни позволяват обмен на информация между различни институции и държави, което подпомага глобалното съхранение на културното наследство.

4. Технологии в дигитализацията

Съвременните технологии представляват основата на процеса на дигитализация на културното наследство и определят неговата ефективност, качество и обхват. Благодарение на бързото развитие на информационните и комуникационните технологии, днес е възможно културните обекти да бъдат документирани с изключително висока точност и да бъдат съхранявани в дигитална форма за дълъг период от време.

Една от най-важните технологии в този процес е триизмерното (3D) сканиране. Чрез него се създават точни цифрови модели на реални обекти, които възпроизвеждат тяхната форма, структура и детайли с голяма прецизност. Това позволява не само визуализация на обектите, но и тяхното детайлно изследване, анализ и дори виртуална реставрация. 3D моделите са особено ценни при обекти, които са увредени, застрашени или труднодостъпни.

Друг важен технологичен инструмент е виртуалната реалност (VR) и добавената реалност (AR). Тези технологии създават интерактивна среда, в която потребителите могат да се „потопят“ в културното пространство. По този начин се създава усещане за реално присъствие в музей, исторически обект или археологически комплекс, без физическо посещение. Това е особено полезно за образователни цели и за популяризиране на културното наследство сред по-широка аудитория.

Дигиталните архиви и бази данни също играят ключова роля. Те позволяват систематизирано съхранение на огромни количества информация – текстове, изображения, аудио и видео материали. Това улеснява научните изследвания и осигурява бърз достъп до културни ресурси за специалисти и широката общественост.

В последните години все по-широко приложение намира и изкуственият интелект, който подпомага анализа на културни данни, автоматично разпознаване на изображения и възстановяване на увредени части от артефакти. Това допълнително разширява възможностите на дигитализацията и я прави по-прецизна и ефективна.

5. Социално значение на дигитализацията

Дигитализацията оказва съществено влияние върху социалното въздействие на културното наследство, като променя начина, по който обществото взаимодейства с него. Един от най-важните ефекти е значителното разширяване на достъпа до културни ресурси. Докато традиционно посещението на музеи и исторически обекти е ограничено от географски, финансови и физически фактори, дигиталните технологии премахват тези бариери.

Чрез онлайн платформи, виртуални турове и дигитални архиви хора от различни региони на света могат да се запознаят с културни ценности, без да напускат своето местоположение. Това допринася за демократизация

на достъпа до култура и знание, като прави културното наследство по-отворено и достъпно за всички социални групи.

Дигитализацията има и важна образователна функция. Тя позволява интегриране на културното наследство в учебния процес чрез интерактивни материали, виртуални разходки и мултимедийни ресурси. Това прави обучението по-ангажиращо и улеснява разбирането на исторически и културни процеси.

Освен това дигиталните технологии стимулират социалното включване, тъй като позволяват участие на различни общности в създаването, споделянето и интерпретацията на културно съдържание. Това води до засилване на чувството за принадлежност и културна идентичност. Подобен процес може да бъде свързан със значението на социокултурните фактори, тъй като ценностите, културата и обществената среда влияят върху активността на общностите и върху начина, по който те създават, споделят и възприемат културно съдържание (Личев, 2022b).

6. Икономически ефекти

Икономическото значение на дигитализацията на културното наследство нараства значително през последните години. Тя създава нови възможности за развитие на културните и творческите индустрии, както и за разширяване на културния туризъм. В този смисъл дигитализацията може да се тълкува като част от по-широк модел на устойчиво развитие, при който културните ресурси се използват не само икономически, но и социално отговорно (Личев, 2022a).

Чрез дигитални платформи културните обекти могат да достигнат до глобална аудитория, което увеличава тяхната популярност и икономически потенциал. Онлайн изложби, виртуални турове и дигитални колекции привличат интерес както на туристи, така и на изследователи и инвеститори.

Освен това дигитализацията създава нови професионални области и работни места, свързани с дигитална реставрация, 3D моделиране, управление на дигитални архиви и разработка на културни софтуерни решения. Това допринася за развитието на съвременна икономика, основана на знания и иновации.

Въпреки това процесът изисква значителни финансови инвестиции. Създаването и поддържането на дигитални системи, както и обучението на специалисти, представляват сериозно предизвикателство, особено за по-малки институции и държави с ограничени ресурси.

За да се обобщи многопластовото въздействие на дигиталната трансформация върху културните ресурси, на Фигура 1 е представен концептуален модел. Той нагледно систематизира трите основни направления на този процес. На първо място е показана ролята на дигитализацията за физическото опазване, превантивната защита и документирането на обектите. На второ място са изведени социално-икономическите ползи, свързани с

демократизацията на достъпа, образованието и развитието на културния туризъм. Накрая са посочени конкретните съвременни технологии (като 3D сканиране и виртуална реалност), които правят това възможно, съпоставени с основните технологични и финансови предизвикателства пред тяхното внедряване.

Въздействие на дигитализацията върху културното наследство		
Опазване и документиране Превантивна защита на обектите Създаване на дигитални бази данни Стандартизация на информацията	**Социални и икономически ефекти** Демократизация на достъпа Социално включване и образование Развитие на културен туризъм	**Технологии и предизвикателства** *Технологии:* 3D сканиране, VR/AR, Изкуствен интелект *Предизвикателства:* Висока цена, липса на кадри, авторски права

Фиг. 1. Концептуален модел на ролята на дигитализацията за културното наследство

Източник: Съставено от автора въз основа на теоретичния обзор.

7. Предизвикателства

Въпреки многобройните си предимства, дигитализацията на културното наследство е свързана с редица предизвикателства, които трябва да бъдат внимателно анализирани и преодолявани.

Едно от основните предизвикателства е високата цена на технологиите и тяхното внедряване. 3D скенери, софтуерни платформи и системи за съхранение изискват значителни инвестиции, които не винаги са достъпни за всички културни институции.

Друг важен проблем е липсата на достатъчно квалифицирани специалисти. Дигитализацията изисква специфични знания и умения, които комбинират културология, информационни технологии и архивистика.

Съществуват и технологични ограничения, свързани със съвместимостта на системите, дългосрочното съхранение на дигитални данни и бързото остаряване на технологиите. Подобни предизвикателства се наблюдават и в по-широкия процес на дигитална трансформация в българските организации, където сред основните затруднения се открояват липсата на ясна дигитална стратегия, необходимостта от инвестиции, недостигът на подготвени кадри и проблемите със сигурността на данните (Варамезов и съавт., 2024)

Не на последно място стои и въпросът за авторските права и защитата на дигиталното съдържание, който изисква ясна правна регулация.

8. Перспективи

Бъдещето на дигитализацията в сферата на културното наследство е тясно свързано с развитието на нови технологии и тяхната интеграция в културните политики.

Очаква се все по-широко използване на изкуствен интелект за анализ, реконструкция и автоматично описание на културни обекти. Това ще направи процесите по-бързи, по-точни и по-достъпни.

Също така виртуалната и добавената реалност ще се развиват още повече, създавайки напълно нови начини за преживяване на културното наследство.

В бъдеще се очаква и по-голяма интеграция между културните институции на международно ниво, което ще позволи създаването на глобални дигитални културни мрежи.

9. Заключение

В заключение може да се обобщи, че дигитализацията се утвърждава като един от най-значимите съвременни инструменти за опазване, документиране и популяризиране на културното наследство. В условията на ускорено технологично развитие и глобални промени, тя вече не може да се разглежда като допълнителен или второстепенен процес, а като основен елемент в системата за управление на културните ресурси. Чрез нея се създават нови възможности за съхраняване на информацията за културните обекти в дългосрочен план, което е особено важно в контекста на рисковете от физическо разрушаване, природни бедствия, урбанизация и човешка намеса.

Съществен принос на дигитализацията е свързан с разширяването на достъпа до културното наследство. Чрез дигитални архиви, виртуални музеи и интерактивни платформи културните ценности стават достъпни за много по-широка аудитория, независимо от географски, социални или икономически ограничения. По този начин се засилва културният обмен, повишава се културната осведоменост и се създават условия за по-активно участие на обществото в процесите по опазване и интерпретация на наследството. Това има особено важно значение за образованието и формирането на културна идентичност у младите поколения.

От икономическа гледна точка дигитализацията допринася за развитието на нови форми на културни и творчески индустрии, както и за разширяване на потенциала на културния туризъм. Тя създава възможности за иновативни услуги, дигитални продукти и нови модели на представяне на културните обекти. В същото време обаче този процес изисква значителни инвестиции, техническа поддръжка и квалифицирани кадри, което поставя предизвикателства пред институциите, отговорни за управлението на културното наследство.

Не трябва да се пренебрегват и трудностите, свързани с дигитализацията, като например необходимостта от стандартизация на процесите,

защита на авторските права, устойчиво финансиране и осигуряване на дългосрочно съхранение на дигиталните данни. Всички тези фактори показват, че дигитализацията сама по себе си не е достатъчна, а трябва да бъде част от по-широка стратегическа рамка за управление на културното наследство.

В крайна сметка може да се направи изводът, че дигитализацията представлява ключов фактор за бъдещето на културното наследство. Тя съчетава опазване и развитие, традиция и иновация, локално значение и глобален достъп. Именно чрез правилното ѝ прилагане се създават условия културното наследство не само да бъде съхранено, но и да продължи да живее активно в съвременното общество, като остава достъпно, значимо и полезно за бъдещите поколени.

Използвани източници

Аналитичен доклад по резултатите от проведеното проучване на нивото на дигитализация в културата. (2023). Проект BG05SFOP001-2.025-0106-C01 „Дигитална демокрация в действие“.

Варамезов, Л., Вранчев, К., Маринова-Костова, К., & Костов, И. (2024). Digital transformation – challenges and benefits for Bulgarian companies. In *Marketing and Strategic Planning in Digital World: International Scientific Conference* (pp. 50–60). Издателски комплекс – УНСС.

Василева, С. (2013). *Културно наследство и устойчиво развитие*. За буквите – О писменехъ.

Личев, А. (2022a). Концепция „устойчиво развитие“ – предизвикателство за съвременното предприемачество. *Социално-икономически анализи, 14*(1), 9–20. DOI: 10.54664/IJCM3961.

Личев, А. (2022b). Социокултурни фактори за развитие на предприемачеството. *Сборник доклади от научна конференция „Знание, наука, иновации, технологии“, 1*(1), 212–225. Институт за знание, наука и иновации.

European Commission. (2020, September 11). *Basic principles and tips for 3D digitisation of cultural heritage*. Shaping Europe’s Digital Future.

European Commission. (n.d.). *Digital cultural heritage*. Shaping Europe’s Digital Future.

UNESCO. (1972). *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*.

UNESCO. (2003a). *Charter on the Preservation of Digital Heritage*.

UNESCO. (2003b). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*.